

Fontos monográfia Csehszlovákiából:
Faktografikus információs rendszerek

FAKTOGRAFICKÉ INFORMAČNÉ SYSTEMY

Marek Cigánik

Faktografické informačné systémy / Marek Cigánik. —
Bratislava : Agfa, 1985. - 268, [4] p. — (Reálny
socializmus)

Ha a monográfia szerzőjét, *Marek Cigánikot* Magyarországon egyáltalán be kellene mutatnom, akkor el kellene mondanom róla, hogy hazájában, Csehszlovákiában a számítógépes — tehát: az eddieknél sokkal teljesítőképesebb, mélyebbre ható — információs rendszerek legszorgalmasabb, leginventívusabb és legeredményesebb, egymagában már-már intézményi funkciót betöltő, nemzetközi hírnevű kutatóját tisztelik benne. Joggal.

Legújabb, a *Faktografikus információs rendszerek* című monográfiáját részint a mű megírásának indítékaira, részint pedig a benne rögzített eredményekre rámutatva ajánlom a hazai szakmai közvélemény szíves figyelmébe.

A szerző meggyőződéses feltételezése, hogy a társadalmak fejlődésükben a "mi térfelünkön" is eljutottak arra a szintre, amelyen hatékonyabb és komplexebb társadalomirányításra van szükség, illetve hogy az irányítás alapvető eszközeül az információk szolgálnak. A korszerű — hatékony és céltudatos — irányítás azonban olyan információkat igényel, amelyekben a jelenre jellemző információk az elérendő célra jellemzőekkel integrálódnak.

Azok az új eszközök, amelyeket a számítógépes informatika a természetes szöveg feldolgozására fejlesztett ki, lehetővé teszik, hogy a szöveges adatokkal és információkkal végzett munka automatizálása közvetlenül a felhasználók körében valósuljon meg. Ennek folyományaként létrejöhetnek a dokumentációs-bibliográfiai módszerekre alapozott tudományos-műszaki-gazdasági és más információs rendszerekkel megfelelő kapcsolatban álló felhasználói információs rendszerek.

A monográfiában a következő gondolati ívre fűződnek fel a szerző kutatásainak elméleti és gyakorlati eredményei:

Bármiféle szöveg csak meghatározott formában megjelenített adat- vagy információállományként válhat információforrássá. Ha a teljes szöveget mint a szöveg szavainak halmazát T -vel jelöljük, érdeklődésünk egy másik, A -val jelölt halmaz, a szöveg elérési nyelvének halmaza felé fordul. Az $f: T \rightarrow A$ függvényt nevezzük elérési mechanizmusnak.

Az információkereső gyakorlatban soha nem dolgoztak, és ma sem — állítja a viszonylag ritka ellendáktól eltekintve a szerző — dolgoznak T -vel, azaz a teljes szöveggel. Mindig csak a szöveg meghatározott — $e \in T$ — kivonata jött számításba. Ezeknek a kivonatoknak egész sora — e_1, e_2, \dots, e_n — lehetséges. Mindenesetre valamennyinek saját elérési mechanizmusa van.

A könyvtári-bibliográfiai rendszerekben általában szakjelzetekkel ellátott bibliográfiai leírásokkal vagy annotációkkal dolgoznak. Az információkereső rendszerekben a munka eszköze a dokumentumok keresőképe, amelyet az elérési nyelv és a referátum segítségével fejeznek ki. A dokumentum keresőképe minőségileg a deskriptor vagy osztályozási típusú elérési nyelv, illetve a fazettás tezaurusz tulajdonságait tükrözi.

A dokumentumokban rögzített információk elérési formáinak létrehozásához tehát egy sor eszközünk van. Ha a dokumentációs (bibliográfiai) információkról át akarunk térni a faktografikus információkra, nem érhetjük be a dokumentációs elérési nyelvekkel (információkereső nyelvekkel).

A faktografikus információs rendszerekben vagy numerikus adatok, vagy adatformájú ismeretek találhatóak. Az elérésükhöz használt nyelveknek szükségképpen bonyolultabbnak kell lenniük a bibliografikus információkereső nyelveknél. Ezzel összefüggésben a szerző ún. tudás(tény)reprezentációs nyelvekkel operál, és a dolgok leírására szolgáló konvenciók halmazaként értelmezi őket.

A tényeket és a tudást leggyakrabban szemantikai hálók segítségével szokták megjeleníteni. Ha a szemantikai háló csomópontjai a deskriptorok számára vannak fenntartva, e tekintetben a deskriptornyelvet is fel lehet használni, ám ebből az információkereső nyelvből adódó grammatika (relációs halmaz) nem elégíti ki a szükségleteket. Erre az esetre a szerző relációgrammatikát fejlesztett ki, amely a REVIS rendszer metainformációs relátorain és asszociátorain alapszik. A tények és a tudás megjelenítésére szolgáló nyelv funkcióját — a szerző elgondolása szerint — egyelőre egy érzékeny és metainformációs funkciókkal ellátott fazettás tezaurusz is átvehetné. E metainformációs eszköztár a REVIS rendszerben a cseh, szlovák, orosz, angol, német és francia nyelvre rendelkezésre áll.

A keresőképzésének ezek az új típusai felvetik a kérdést: miként lehetne megjeleníteni őket. Az elméleti kutatásnak főként a mesterséges intelligencia terén, a szemantikai hálók apparátusának fejlesztésében és — az ismeretelméletet is számításba véve — a konceptuális modellezésben kell folytatódnia. A gyakorlati megoldások a szerző véleménye szerint ennek ellenére az adatbank általa kidolgozott redukált rendszerétől vagy az interaktív rendszerektől várhatók. E két gyakorlati eljáráshoz csatlakoznak a REVIS rendszer eszközei és a lineáris progra-

mozású hálózattípus által létrehozott hálóban való keresések. Az ilyen hálózathoz szükséges funkciókat a REVIS rendszer interfészekként generálja a maga számára.

A jelzett eljárásnak az a további fejlődési kilátása, hogy lehetővé teszi a teljes szövegek bármiféle típusának a feldolgozását, valamint annak a szemantikai szűrésnek az elvégzését, amelynek eredményeként a tudás elválnak a szükségleteket meghaladó (redundáns) adatoktól.

Elméletileg és gyakorlatilag egyaránt bizonyítható, hogy természetes nyelveken a reláció—deskriptor révén ki lehet alakítani a háló típusú adatbázisokat.

Eddig tart a monográfia íve. Miközben sajnálni kell, hogy Cigánik munkáját nem a "lingua franca" funkciójának betöltésére aspiráló nyelvek valamelyikén jelentette meg (ami még — reméljük — megtörténik), fel kell hívni a figyelmet a mintegy 250 tételből álló bibliográfiájára, amely a tárgyalt kérdéskört illetően reprezentatív. A bibliográfiai tételekben viszont túlnyomórészt angol és orosz nyelvű szakirodalom szerepel.

Futala Tibor
(OMIKK)

Többfiókos könyvtár költségei: a Brightoni Műszaki Egyetem könyvtárának vizsgálata

A hetvenes években a több telephelyes műszaki egyetemi és főiskolai könyvtárakat átmeneti jelenségnek tekintették Nagy-Britanniában. Az akkor általánosan elterjedt nézetek szerint az ambiciózus építési programok és jelentős költségvetési támogatások segítségével a fiókkönyvtárak okozta problémákat koncentrálással lehetett volna megoldani, sőt még a kedvezőtlen gazdasági körülmények is részben arra ösztönözték a központi könyvtárakat, hogy kisebb és gazdaságtalanabb fiókjaikat bezárják. Ennek ellenére csak kevés könyvtár érte el, hogy csupán egy vagy két telephellyel működjék (a különböző telephelyek továbbra is az általuk kiszolgált intézmények földrajzi elhelyezését tükrözik).

Költségek és hasznok

A szóban forgó könyvtártípusok költségeinek tudományosabb igényű vizsgálatához mindenekelőtt

e típusok ráfordításainak és előnyeinek viszonyát kell mérlegelni. A nagyobb, központi könyvtár komplex állományt és sokféle szolgáltatást bocsát a felhasználók rendelkezésére, de az oktatás helyétől távolabb helyezkedik el, s méretei miatt is személytelenebb. A kisebb könyvtárfiók az oktatás specifikusabb igényeihez igazodik, személyesebb szolgáltatásokat tud nyújtani, s közelebb van a tanszékekhez fizikai értelemben is, ugyanakkor állománya és szolgáltatási skálája korlátozottabb. A több telephelyes könyvtár egyik fő előnye a könnyű hozzáférhetőség. Ezt azonban a kisebb fiókok esetében a gazdasági megfontolásokkal összefüggésben is vizsgálni kell. A könyvtárosok és a felhasználók szempontjából egyaránt a közepes nagyságú fiók mutatja leginkább a több telephelyes könyvtárak előnyeit: a bürokratikusabb és személytelenebb szervezési forma elkerülését és ezzel párhuzamosan a szolgáltatások megfelelően széles skálájának biztosítását. Persze a többletköltségek éppen az ilyen szervezési formánál a legmagasabbak.